

Tři římské dny Johannesse Urzidila

Johannesu Urzidilovi by bylo 3. února 1971 pětasedmdesát let. Poslední tři dny svého života strávil jako host Rakouského kulturního institutu v Římě, kde měl mít 5. listopadu 1970 čtení. Měl v úmyslu přečíst jednu povídku z knihy *Die letzte Tombola* (Poslední tombola), kterou teď na jaře posmrtně vydá nakladatelství Artemis-Verlag v Curychu.

Historik Prof. Dr. Heinrich Schmidinger, ředitel Rakouského kulturního institutu v Římě, sepsal své vzpomínky na návštěvu manželů Urzidilových v podobě deníkových záznamů.

„... „Na cestě do Říma“ – tak zakončil ve Vídni 23. října 1970 Johannes Urzidil své věnování. Napsal je do knihy, kterou tam vybral pro Wolfganga, jednoho z našich synů. Bylo to jistě jedno z jeho posledních věnování. Měl jsem být v době Urzidilovy návštěvy původně také ve Vídni, a tudíž bych býval nemohl Urzidilovy ani přivítat, ani se zúčastnit autorského čtení plánovaného na 5. listopad. Avšak důvod mé cesty byl posunut a já stál k radostnému překvapení obou 31. října odpoledne na letišti Fiumicino, abych je přivítal v Římě. Urzidil byl jen poněkud zklamaný, že tu nevidí mou ženu a našeho nejmladšího syna Andrease, kterého měl obzvláště rád a který jej a jeho ženu jednou rozesmál, když je pojmenoval v plurálu jako „básníkové“. Jinak ale jeho oči zářily štěstím, že je opět v Římě.

Cestou do města mi řekla paní Urzidilová, která seděla vedle mne na zadním sedadle: „Ani si nedovedete představit, jak často od našeho posledního pobytu u Vás pobýval Johannes v myšlenkách v Římě a jak se na něj těšil mnohem více než na další místa tohoto turné.“ – „Protože právě Řím je vyvrcholením,“ obrátil se k nám Urzidil, který seděl vedle řidiče, „vše ostatní byla zatím jen předehra. A to další pak bude dohra.“ Ač ta slova, pronesená pomalu a rozvážně, zněla přesvědčivě, vyslechl jsem je s podivem, neboť Urzidila oslavovali ve Vídni nejen přátelé a ctitelé, ale byl tam také oficiálně poctěn. Zažíval tam vrcholné uznání, měl autorské čtení a mluvil v PEN-Clubu. Spolkový kancléř uspořádal na jeho počest v den rakouského státního svátku (26. října) slavnostní hostinu, vídeňská místostarostka to zopakovala v jednom z následujících dní a soukromé tabule v hotelu Sacher, na kterou ho pozval jeden pražský přítel, se zúčastnil i ministr zahraničí.

Hostinský pokoj institutu znali Urzidilovi již od svého posledního pobytu v Římě. Večer jsem je oba pozval do malé restaurace naproti Cancellerii, mezi Campo dei Fiori a Piazza Navona. Při červeném víně z Toskánska – Urzidil poprvé ve svém životě jedl canelloni – se

rozhovor z radosti nad opětovným shledáním točil kolem nejčerstvějších zážitků a posledních dvou let, co jsme se neviděli. Místo abychom se po jídle hned vrátili, jsem navrhl malou procházku nočním Římem. Náměstí Kapitolu, podobné sálu a působící ve večerním osvětlení spíše intimně, bylo téměř liduprázdné. Na mramorové soše boha řek vedle Museo Capitolino tančila v kašně na nádvoří světla, vláha jim dodávala zdání zvláštního pohybu. Pohled na Forum a Palatin oba mé hosty očividně dojal. Zdáli se mi vděčně šťastní. Obkroužili jsme pak Koloseum zářící v záplavě světla a Konstantinův oblouk. Circus Maximus se rozkládal úplně prázdný před zříceninami Palatina, které byly pohroužené do narudlého svitu. Minuli jsme Santa Maria in Cosmedin a Isola Tiberina, naším dalším cílem byl Palazzo Farnese, poté nás obklopilo slavnostní ticho svatopetrského náměstí. V tento noční čas se očím návštěvníka nabízí jeho ideální obraz. Žádné vozidlo v široké, lehce se zdvihající perspektivě kruhu, téměř žádné zvuky, jen fontány dvou osvětlených kašen. Před levou z nich jsme se na chvíli zastavili. Mlčky jsme hleděli na průčelí kostela, ozářené měkkým světlem. Od něho se rozbíhají paže kolonád, které nesou jako fantasticky oživlá koruna sochy svatých vypínající se k nočnímu nebi. Urzidil za chůze poznamenal, že čím více se blížíme ke kopuli svatého Petra, tím více se snižuje, a tuto poznámku opakoval, protože to bylo každým krokem zřetelnější. V okně papežské pracovny, jediném osvětleném v obrovském potměnlém průčelí, spatřoval symbol pro papeže coby nejosamělejšího muže světa. [Druhého dne se k tomu v rozhovoru ještě vrátil.] Poté, co jsme zažili vznešenost místa a architektury, nám arénovitý ovál Piazza Navona nabídl naprosto rušný protiklad s mnoha veselými hlasitými lidmi, kteří si užívali hovoru, jako by to byl zpěv, a s nárůdkem umělců, kteří sami sebe navzdory všem pochybnostem berou tak vážně. Za chůze jsme si prohlíželi četné obrazy a kresby umístěné na stojanech nebo jen tak rozprostřené na dláždění.

Doma řekl Urzidil před spaním ještě své ženě: „Kdybych už měl čtení za sebou, tak bychom vlastně už mohli odjet. Viděl jsem a zažil všechno, co jsem chtěl v Římě znovu spatřit... Ale díky Bohu ještě jet nemusíme.“

Příštího dne, na svátek Všech svatých, byla slunečná neděle s průzračným jasem, spíše pozdní léto než podzim. Po snídani a procházce zelení v okolí institutu jsme opustili město a vydali se na cestu vedoucí přes Ponte Milvio a po Via Cassia. Urzidil vyprávěl o životě v New Yorku a zmínil se, že svou knihu *Väterliches aus Prag – Handwerkliches aus New York* (O mém pražském tatínkovi a o mém newyorském řemesle) napsal v neposlední řadě s

úmyslem, aby dovedl psychoanalytiku ad absurdum. Výrok, že žádné štěstí ani neštěstí není nikdy tak velké, aby nemohlo být ještě větší, dal podnět k filozofickým a teologickým úvahám. Za La Storta, kde napsal „Romae vobis gratus ero“ na malé kapli nové katedrály připomíná poslední nocleh sv. Ignáce z Loyoly, jsme odbočili z Via Cassia směrem na Lago di Bracciano. Z Anguillara Sabazia jsme zahlédli přes modrou vodní plochu Trevignano Romano, kde jsme posléze poobědvali.

Na terase u jezera jsme zpočátku byli jedinými hosty, teprve později přibyly další dvě rodiny. Urzidil si v očividné pohodě užíval slunce a světlo nad krajinou, klid a prostý oběd sestávající ze špaget, ryby, pane casareggio a vína. Třicet let, jak prohlásil, žijí nyní v Americe. Koupili si tam i hrob, ale cítí se být stále ještě na cestě. Do Prahy se již nikdy nevrátí, v Německu by žít nemohl a – „mezi námi řečeno, při vši lásce k té zemi“ – ani v Rakousku; tam sedí všichni, autoři a kritici, tak na sebe natěsnáni, že by bylo strašně těžké najít potřebný odstup. Na mou otázku, zda by mu vyhovovaly Řím a Itálie, prohlásil Urzidil bez zaváhání (ale jak se mi zdálo, s podtónem rezignace): „Tady bych mohl zůstat.“

Cerveteri, etruské město mrtvých prostírající se nedaleko moře, nepůsobilo v prosluněném počasí vůbec pochmurně, nýbrž vypadalo se stromy a keři kolem mohyl a hrobek jako přívětivá zahrada. Sestoupili jsme do hrobky Tomba dei Rilievi a navštívili jsme také jinou, kde Urzidila obzvláště zaujal způsob pohřbívání rodiny včetně služebnictva. Zatímco slunce stálo ještě vysoko nad obzorem, my se vrátili po Via Aurelia do města a do institutu, kde jsme se rozloučili.

Příští ráno – na Dušičky – přibíhá před osmou hodinou rozrušený domovník a sděluje, že „profesorovi“ je zle a jeho paní mě prosí, abych zavolal lékaře. Lékař se dostaví velmi rychle, může už ale konstatovat u Johannese Urzidila jen smrt v důsledku mozkové mrtvice. Považuje za štěstí, že vynechalo srdce, čtyřiasedmdesátník by byl jinak na jedné straně ochrnutý a pravděpodobně by ani nemluvil. Paní Urzidilová vyprávěla, co se stalo. Ještě vstal, pak ale upadl vedle postele. Když přispěchala z koupelny a pomáhala mu, řekl ještě: „Ale já jsem neuklouzl.“ Když ležel na posteli, naznačil jí, aby se rychle oblékla a dala mi vědět, aby přišel lékař. Pak klesl zpět a skonal – nejspíše bez bolesti.

Následující hodiny byly vyplněny péčí o vdovu, která tuto ránu snášela s obdivuhodnou vyrovnaností a silou a dělala a zařizovala vše, co je po úmrtí nutné. Kytice, která spisovatele při jeho příletu tak potěšila, teď stála vedle jeho lůžka. Paškální svíce, kterou máme v naší rodině každoročně od Velikonoc přichystanou, držela u mrtvého stráž. Spěchal jsem ihned do Campo Santo Teutonico a navzdory šoku jsem si nakonec přece jen oddechl a byl šťastný. Měl jsem jistotu, že Urzidil nebude pohřben na jednom z masových římských hřbitovů. Dostal jsem příslib, že bude pohřben na jednom z nejdůstojnějších a nejkrásnějších hřbitovů světa, na místě Neronových mučedníků a nejstarší národní německé nadace v Římě, v bezprostřední blízkosti baziliky sv. Petra. V tomto roce jsme tam nesli ke hrobu již Engelberta Kirschbauma a Stefana Andrese.

Příštího rána se vrátil domů Andreas. Vdova si dělala starosti, jak malý chlapec smutnou zprávu přijme a při obědě s ním žertovala. Dala mu na památku kapesní nožik svého muže, jemuž ho dlouho předtím darovala. Měl ho moc rád. Odpoledne přiletěl onen pražský přítel z Vídně; dovezl tehdy Urzidilovy ještě na letiště k odletu do Říma. I zástupce jeho rodného města tak mohl být přítomen při pohřbu spisovatele, který – jak poznamenal Hans Weigel – zemřel mezi přáteli a jaksi na domácí půdě. Mrtvému prokázali poslední poctu Johannes Schwarzenberg, dřívější velvyslanec Rakouska u Svaté stolice a nynější vyslanec řádu maltézských rytířů u italské vlády, jenž v Praze chodil s Urzidilem do stejného gymnázia, stejně jako současný rakouský velvyslanec v Itálii Max Löwenthal-Chlumetzky, nadšený Urzidilův čtenář, ke kterému jsme byli původně pozváni na ten den se spisovatelem na večeři, a také zaměstnanci institutu spolu se skupinkou smutečních hostů. Rektor kněžského semináře Santa Maria dell' Anima sloužil v kostele Panny Marie při Campo Santo Teutonico zádušní mši před rakví pokrytou věnci a pronesl slova na rozloučenou, rektor kněžského semináře při Campo Santo pokropil rakev svěcenou vodou, germanista Gottfried Stix poté nad otevřeným hrobem vyslovil spisovateli uznání a rozloučil se s ním. Když jsme se modlili, musel jsem myslet na to, co Johannes Urzidil vyprávěl den před svou smrtí při naší jízdě k jezeru Bracciano: Spisovateli, jenž se nedávno – aniž se ho kdo na něco ptal – vyjádřil bezbožně o Bohu a náboženství, odpověděl: „Já se každý večer před spaním modlím Otčenáš.“

Náhrobní deska před arkádami kostela oznamuje: „Johannes Urzidil * Praha 3. února 1896 – † Řím 2. listopadu 1970.“ Když jsem před ní stál ještě jednou o tři dny později s paní

Urzidilovou, než odcestovala – věnce byly ještě čerstvé –, řekla: „Nejhezčí ze všech cen a ocenění, která můj muž dostal, je hrob ve stínu kopule svatého Petra.“ A ve své bolesti ujišťovala, jak vděčná je Prozřetelnosti, že nechala zemřít jejího milovaného životního druha – Urzidilovi byli bezdětní – na tomto místě a za takových okolností.

„Na cestě do Říma“ – napsal Johannes Urzidil ve Vídni do knihy. Den před Dušičkami, o kterých nás opustil, aby nás předešel, prohlásil: „Tady bych mohl zůstat.“ V těch posledních třech dnech, po nichž se již žádné čtení konat nemohlo, jsme s ním v Římě prožili poslední urzidilovský příběh. ““

Heinrich Schmidinger

Otištěno s laskavým svolením autora a novin Salzburger Nachrichten, kterýmžto upřímně děkujeme.

Přeložil Václav Maidl s přispěním Miloše Doležala.